પ્રવચન-૮, ગાથા – ૧૭–૧૮, ૩૧

'સમયસાર' ૧૭, ૧૮ (ગાથા)નો છેલ્લો પેરાગ્રાફ. હિન્દીમાં ચાલ્યો હતો ને ? (એટલે) બેનો–દીકરીઓ થોડું ઓછું સમજ્યા હોય તો વધારે સ્પષ્ટ (કરવા ગુજરાતીમાં લઈએ).

'પરંતુ જ્યારે આવો અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા...' આ..હા..હા...! કેવો છે પ્રભુ અંદર ? **'અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા !'** (છે). (અર્થાત્) અનુભવ થઈ શકે એવો એ ભગવાનઆત્મા છે. કાલે હિન્દીમાં ચાલ્યું હતું. આ આત્મા અંદર એવો છે (એમ) સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેશ્વરદેવ એની દિવ્યધ્વનિમાં એ આવ્યું હતું (અને) સંતોએ તેની રચના કરી, આ ભગવાનઆત્મા ! **'અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા'** એમ કરીને તો બોલાવ્યો છે. આહા..હા...! દરેક આત્માને આમ કરીને કહ્યું (છે). પ્રભુ ! તું તો અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાન છો ને ! આહા...હા...! **'...આબાળગોપાળ...'** (એટલે) બાળકથી માંડીને વૃદ્ધને **'...સૌને સદાકાળ...'** સ્વયં એટલે **'...પોતે જ અનુભવમાં આવતો હોવા છતાં...'** આહા..હા...! ગાથાનો અર્થ બહુ ઊંચો છે ! આવી વાત બીજે ક્યાંય આટલામાં નથી.

આ તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેશ્વરની દિવ્યધ્વનિમાં આવ્યું હતું. એ 'કુંદકુંદઆચાર્ય' ત્યાં ગયા હતા, આઠ દિ' (ત્યાં) રહ્યા હતા. એમાંથી અંતરનો માલ જે માખણ, એ ભગવાન પાસે સાંભળ્યું અને કેટલીક ચર્ચા શ્રુતકેવળીઓ મુનિઓ સાથે કરી, ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ તો ટાઈમસર આવે, આઘીપાછી હોય નહિ, પછી કોઈ શંકા–સમાધાન હોય એ શ્રુતકેવળીઓ પાસે સમાધાન થયું. એ (ત્યાંથી) આવીને પછી આ રચના કરી. આહા...!

'...આબાળગોપાળ...' આબાળ એટલે બાળકથી માંડી અને વૃદ્ધને **'...સૌને સદાકાળ પોતે જ અનુભવમાં આવતો હોવા છતાં...'** આહા...હા...! શું કહે છે ? જ્ઞાનની પર્યાયમાં (એટલે) એ વસ્તુ ત્રિકાળ છે (તેનો) ગુણ જ્ઞાન એની વર્તમાન અવસ્થામાં, જે આ જણાય છે, ઇ જણાતું નથી. ખરેખર તો પોતાની પર્યાય જણાય છે. અહીં તો એથી વિશેષ કહે છે. આ (ઉપર કહ્યું તે) તો વ્યવહાર છે. આ બધું જણાય છે, જેની ભૂમિકામાં જણાય છે, જેની સત્તામાં, જેના હોવાપણામાં, 'આ છે' એવું જણાય છે તે જ્ઞાનની પર્યાય છે. એ વસ્તુ એમાં નથી. આહા...હા...! જેના પ્રકાશમાં – સત્તામાં, પર્યાયમાં હોં ! દ્રવ્ય–ગુણની વાત નથી. એ પર્યાયમાં આ બધું જે દેખાય છે એ આ દેખાતું નથી. (પરંતુ) પોતાની પર્યાયની સામર્થ્યતા એને જાણવાના લાયકવાળી છે, તેથી તે પર્યાય જાણતાં પરને જાણે છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહા...!

એવું હોવા છતાં, એ ઉપરાંત પર્યાયમાં દ્રવ્ય જાણવામાં આવતું હોવા છતાં, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...! પર્યાયમાં આ જણાય છે (એમ) નહિ, એ તો પર્યાય જણાય છે, કેમકે એ ચીજને તો જ્ઞાનની પર્યાય અડતી નથી. તેમ એ પરચીજમાં જ્ઞાનની

વર્તમાન અવસ્થા તન્મય થઈને રહેતી નથી, એ તો ભિન્ન થઈને રહે છે; (માટે) તો એ પર્યાયમાં આ જણાય છે, એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. પણ એ પર્યાયમાં એ સંબંધીની પોતાની શક્તિ જે છે, જ્ઞાનની પર્યાયનું સામર્થ્ય (છે) તે જણાય છે. એ તો પર્યાય સુધી વાત રહી, હવે અહીં વિશેષ કહે છે. આહા...હા...! એ પર્યાયમાં આબાળગોપાળ – બધાને સદાયકાળ અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા (અનુભવમાં આવી રહ્યો છે). હવે ઇ દ્રવ્ય લીધું, (પેલી) પર્યાયની વાત કરી.

ઝીણું પડે, બાપુ ! અહીં આવા પરદેશમાં આ વાત ક્યાંથી આવે ! આહા...હા...! અનાર્ય દેશ ! એમાં આ તો વળી બહારથીયે કેટલાં માણસો આવ્યાં ! ૩૦૦ (માણસ આવ્યું) ! આહા...હા...! આ વાત તો અલૌકિક છે. પ્રભુ ! ભલે તમને એમ લાગે કે, આ શું કહે છે !? પ્રભુ ! ભગવાનની વાણી અંદરમાંથી આવે છે ઇ કહે છે !! આહા...હા...!

પર્યાયમાં પણ જ્યારે આ જણાતું નથી પણ પર્યાય જણાય છે, પણ એ ઉપરાંત અહીંયાં પરમાત્મા એમ ફરમાવે છે કે, પ્રભુ ! તારી પર્યાયની એવી તાકાત છે કે એકલી પરપ્રકાશક (પણે) જાણે છો એટલી તાકાત નહિ. તારી પર્યાયમાં પરને પ્રકાશે છે એ પરને લઈને નહિ. પોતાને લઈને એ પરને પ્રકાશે છે એટલી પર્યાયની સામર્થ્યતા નથી, પણ એ પર્યાયની સામર્થ્યતા દ્રવ્યને પણ જાણે છે એવી સામર્થ્યતા છે ! આ..હા..હા...! કાલે હિન્દી આવ્યું હતું ને ! આ બેનો–દીકરીઓને ત્યારે ન સમજાયું (હોય) તો ફરીને (લઈએ છીએ). એ તો ફરીને આવે તો(પણ) કાંઈ નવું તો આવે જ અંદર ! આહા..હા..!

પ્રભુ ! પ્રભુને કહે છે ! એમ કીધું ને ? જુઓને ! **'અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા !'** એમ કહ્યું. આ...હા...હા...! અનુભવમાં (આવવાને) લાયક, અનુભવ થવા લાયક એવો ભગવાનઆત્મા ! પર્યાયમાં પરપ્રકાશે છે એમ નહિ. કેમકે પર્યાયમાં પર્યાય તન્મય છે, પર્યાય ! પર્યાય પર્યાયમાં તન્મય છે (તેથી) તેને એ જાણે છે એમ કહેવું બરાબર છે, પણ પરને જાણે છે (એમ કહેતાં) એની સાથે તન્મય નથી. તન્મય એટલે તેના સંબંધના જોડાણ નથી માટે પરને જાણવાકાળે પણ પર્યાય પોતાને જ જાણે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ...હા..હા..હા...! એ પર્યાયમાં એ ઉપરાંત (એટલે) પરપ્રકાશક છે એ સ્વતઃ સ્વભાવ છે, એ ઉપરાંત સ્વપ્રકાશક સ્વભાવ છે. સ્વપર–પ્રકાશક સ્વભાવ !

'સ્વપર પ્રકાશક શક્તિ હમારી,
તાતૈં વચન–ભેદ ભ્રમ ભારી.
જ્ઞેય દશા દુવિધા પરગાસી,
નિજરૂપા પરરૂપા ભાસી. ૪૬.'

પણ એ જ જ્ઞાનની પર્યાયમાં... ઝીણું પડે, પ્રભુ ! પણ એક વાર સાંભળ હોં ! આવો વખત નહિ મળે. આ તો કુદરતે આવી પડ્યાં છીએ. અહીં આ પરદેશમાં – અનાર્ય દેશમાં

ક્યાં (આવું સાંભળવા મળે). આહા...હા...!

ભગવાનઆત્મા ! એની પર્યાયનું સામર્થ્ય, પરને જાણવાનું નહિ (પણ) પરને – પર સંબંધી જાણવાની પોતાની તાકાત છે, તેને એ જાણે છે. એ ઉપરાંત એ પર્યાયમાં, એ તો પરપ્રકાશકનું સ્વતઃ સામર્થ્ય થયું. પરપ્રકાશકનું સ્વતઃ સામર્થ્ય પર્યાયમાં થયું. પણ એ પર્યાયમાં સ્વતઃ સામર્થ્ય – સ્વદ્રવ્યને જાણવાનું પણ સામર્થ્ય છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ..હા..હા...! એ ભગવાનઆત્મા ! આબાળગોપાળ... અહીં તો દ્રવ્ય લીધું ને ? પહેલી વાત તો પર્યાયની કરી. એ વાત તો આવી ગઈ છે પણ અહીં તો હવે દ્રવ્ય લીધું. જે પર્યાયનું સામર્થ્ય પરને જાણતું નથી, પણ પર સંબંધી પોતાની પર્યાયમાં એટલું સામર્થ્ય છે એને એ જાણે છે. આ..હા..હા...! એ પર્યાયમાં એટલી તાકાત (છે કે), જ્યારે પરપ્રકાશની (શક્તિ) પરની અપેક્ષા વિના – પરને જાણવાની તાકાત પરની અપેક્ષા વિના સ્વતઃ પર્યાયમાં જાણવાની તાકાત છે, એ જ પર્યાયમાં સ્વતઃ અનુભૂતિ(સ્વરૂપ) ભગવાનઆત્મા ! આ..હા...હા...! છે ? '**...સૌને...**' (એટલે) બધાને '**...સદાકાળ પોતે...**' (એટલે) પરમાત્મા પર્યાયમાં અનુભવમાં આવે છે. આહા...હા..હા...! આ વાત, અલૌકિક વાત છે !

એક ભાઈએ લખ્યું છે ને ? એક ક્ષુલ્લક થોડુંક સાંભળવા આવતાં હતાં. બુદ્ધિ બહુ ઓછી હતી પણ પ્રેમ બહુ હતો. એ તો ગુજરી ગયા, પછી એણે ટૂંકું ટચ કર્યું હતું. 'પરથી ખસ સ્વમાં વસ, એ ટૂંકું ટચ તારે માટે બસ !' આહા...હા...! કેમ બેસે...? પરના વલણવાળો ભાવ અનાદિ(નો) જાણે પરને જ જાણું છું ! પર્યાયમાં પણ જાણે પરને જ જાણું છું ! ભગવાન ! વાત તને આકરી પડશે નાથ ! પણ વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રભુ આવું છે. આહા..હા...! આ તો ત્રણલોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વરના શ્રીમુખે નીકળેલી દિવ્યધ્વનિ, એનો સાર આ 'સમયસાર' છે. એમાં આ કહેલું હતું. આ..હા..હા...! અરે...! એક જ ગાથા બસ છે ને ! 'લક્ષ્મીચંદભાઈ'! કાલની વાત આ ફરીને આવી છે. આ ગુજરાતીમાં આવી, (કાલે) હિન્દીમાં હતી. બેનો–દીકરીઓ કોઈ ન સમજ્યું હોય (એટલે આજે ગુજરાતીમાં લીધું). બપોરે બેનો બે–એક વધારે આવે છે. સવારમાં જરીક કામકાજ હોયને (એટલે ન આવે) !!

આહા..હા...! માતાઓ, બેન–દીકરીઓ બધા ભગવાન છે ! અંદર તો ભગવાનસ્વરૂપ છે. આ..હા...હા...! બેને (વચનામૃતમાં) કહ્યું નહિ ? અમે તો બધાને ચૈતન્ય સિદ્ધસ્વરૂપ જોઈએ છીએ. એના આત્માને ગમે તે ઇ માનતો હોય પણ અમે તો અમારી પર્યાયબુદ્ધિ ગઈ છે એથી એને પર્યાયબુદ્ધિવાળા ન જોતાં, એનો ચૈતન્ય સિદ્ધ ભગવાનઆત્મા છે, તેમ તે દેખાય છે. આહા..હા...! એ પણ પર્યાયમાં પરનું જાણવું થાય છે ! પરદ્રવ્ય શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાનનું જાણવું (થાય છે) એ પણ પર્યાયમાં (થાય છે). આહા...હા...!

પર્યાય સમજાય છે ? અવસ્થા ! વસ્તુ જે ત્રિકાળ આત્મા છે, (તે) અનાદિ અનંત નિત્યાનંદ પ્રભુ છે. અનાદિથી છે (અને) અનંતકાળ રહેશે. એ વસ્તુની ઉત્પત્તિ નથી તેમ

વિનાશ નથી તેમ તેના સ્વભાવના સામર્થ્યથી ખાલી નથી, તેના સ્વભાવના સામર્થ્યથી ખાલી નથી. એવો જે ભગવાનઆત્મા ! શરીરરૂપી દેવળમાં ભગવાન બિરાજે છે. એની પર્યાયમાં પરને જાણવાની અપેક્ષા પણ જ્યાં નથી. પર્યાયમાં પોતાને જાણે છે એમાં પર જણાઈ જાય છે, એમ કહેવું વ્યવહાર છે. એ પર્યાય... આહા...હા...! અનુભવમાં સદાકાળ પોતે આવતો હોવા છતાં પણ **'...અનાદિ બંધના વશે...'** શું કહે છે ? છે તો આવો, પણ તેની દૃષ્ટિ રાગના સંબંધમાં જોડાયેલી છે. રાગના સંબંધમાં જોડાણી છે એટલે રાગનો બંધ છે. ભગવાન અબંધસ્વરૂપ છે આહા..હા...! વસ્તુ છે તે અબંધસ્વરૂપ છે. અનુભૂતિ (સ્વરૂપ) ભગવાન(આત્મા) કીધું ને ? પણ પર્યાયમાં રાગ સાથે સંબંધ કરી (લીધો છે). એક સમયની પર્યાય સાથે, રાગ સાથે સંબંધ (કરી લીધો છે). સંબંધ એ બંધ... સંબંધ એ બંધ. એ સંબંધના બંધને વશે, આહા...હા...!

'...અનાદિ બંધના વશે પર (દ્રવ્યો) સાથે એકપણાના નિશ્ચયથી...' આહા..હા..! એ રાગને જાણતાં એની એકત્વબુદ્ધિ થાય છે. (તેથી) એને દ્રવ્યસ્વભાવ જાણવામાં આવતો નથી. એની પર્યાયનું સામર્થ્ય – પર્યાયની તાકાત ચૈતન્ય પૂર્ણાનંદને જાણવાની તાકાતથી જ પર્યાય સદાય રહેલી છે. છતાં તે પર્યાયની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જતી નથી અને તે પર્યાયની દૃષ્ટિ પર્યાય ઉપર અને રાગ ઉપર હોવાથી એકત્વબુદ્ધિ (થાય છે). આહા...હા...! (તે) એકપણામાં **'એકપણના નિશ્ચયથી મૂઢ...'** એકકોર 'ભગવાન' કરીને બોલાવ્યો, આહા...હા...! એકકોર 'મૂઢ' કરીને જણાવ્યું, જણાવ્યું. **'મૂઢ જે ...'** પાછા જ કહે છે... **'...નિશ્ચયથી મૂઢ જે અજ્ઞાની તેને 'આ અનુભૂતિ છે તે જ હું છું,'...'** (અર્થાત્) આ જાણવામાં અંદર અનુભૂતિ – જ્ઞાન આવે છે, પર્યાયમાં જાણવામાં જ્ઞાન આવે છે 'તે હું છું,' એમ બુદ્ધિ (અર્થાત્) **'...એવું આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી...'** આહા...હા...!

આત્મજ્ઞાન એટલે આત્મા(નું જ્ઞાન). આત્મજ્ઞાનમાં પર્યાય પણ લીધી નથી. અહીં તો 'આત્મજ્ઞાન' કહ્યું ! સંયોગનું તો જ્ઞાન નહિ, રાગનું તો નહિ, પર્યાયનું પણ નહિ, આત્મજ્ઞાન ! દ્રવ્ય જે ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! પૂર્ણાનંદનો નાથ છે, પ્રભુ ! (તેનું જ્ઞાન તે આત્મજ્ઞાન). આમાં ક્યાં... આમાં ભેદ ને વિવાદ અને ઝઘડા ક્યાં છે, પ્રભુ ! આહા..હા..હા..! પરમાત્માસ્વભાવ તરીકે બિરાજમાન (છે), પ્રભુ ! કોની સાથે તને વિવાદ અને ઝઘડા થાય ? નાથ ! આહા...હા...!

કહે છે કે, રાગની સાથે એકપણાથી મૂઢ જે અજ્ઞાની તેને 'આ અનુભૂતિ છે તે જ હું છું' (અર્થાત્) આ જ્ઞાન જણાય છે તે હું છું, એમ ન થતાં, એવું આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી. આહા..હા...! જાણનાર જ્ઞાન તે હું છું, એવું આત્મજ્ઞાન (ઉદય થતું નથી). આત્મા એટલે દ્રવ્ય, પર્યાયમાં દ્રવ્યનું જ્ઞાન (એટલે) આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી. આહા...હા...! છે ? આ..હા..હા..! **'...અને તેના અભાવને લીધે,...'** જ્ઞાનમાં જાણવામાં આવતો (હોવા) છતાં એ

પર્યાયને તેની સન્મુખ કરતો નથી, એથી જાણવામાં આવતો (હોવા) છતાં જાણતો નથી. જાણવામાં આવતો (હોવા) છતાં જાણતો નથી ! આ..હા..હા..!

જરીક ઝીણું પડે, પ્રભુ ! પણ આ વાત કાલે આવી ગઈ હતી. મગજમાં એમ લાગતું કે, બેનો–દીકરીઓ કદાચ કોઈ હિન્દી ન સમજતું હોય તો ફરીને લઉં ! આમાં તો ફરીને લ્યો તોપણ ભગવાનને ભગવાનની વાત છે !! આહા...હા...! ભગવાન અંદર દેહમાં બિરાજમાન છે. કેમ બેસે, પ્રભુ ? આહા...હા...! એક અડદની દાળ હદડી સરખી ન થઈ હોય... 'હદડી સરખી' એટલે (ખબર છે) ? દાળ ચડીને આમ પાણીમાં એકમેક ન થઈ હોય તો ઢીંચણી ઊઠે – કોણે આવું કર્યું ? આવી અડદની દાળ ! મેળ નથી ખાતો !! એવાઓને આ ભગવાન આત્માને સમજાવવો...! 'જેઠાલાલભાઈ'! આહા...હા...!

ભગવાન તું એવો છો, હોં ! ગમે તે રીતે તું બીજાને એકપણે માન ભલે, પણ તે એકપણે નહિ થાય. એ વસ્તુ ત્રિકાળી છે એ એકપણે નહિ થાય, નાથ ! આ..હા..હા..હા...! તું ભલે માન એકપણે...! આહા..હા...! કો'કનો દીકરો પોતાના દીકરા તરીકે તું માન પણ એ (તારો) નહિ થાય. આહા...હા...! કુંવર ખોળે લે છે ને ? ગોદ...ગોદ ! પછી (કહે) 'અમારો દીકરો !' તોપણ ઇ કાંઈ ખરેખર એનો દીકરો છે નહિ. એમ તું ગમે તે માન પ્રભુ ! પણ તારું આત્મદ્રવ્ય જે અંદર છે, એને જાણવાની તાકાતવાળું જ્ઞાન છે એનો તો કદી અભાવ નહિ થાય. તારી માન્યતામાં ફેર પડે છે. આહા..હા...!

'...એવું આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી અને તેના અભાવને લીધે, નહિ જાણેલાનું શ્રદ્ધાન...' જે ચીજ જ જાણવામાં આવી નહિ (તો તેની શ્રદ્ધા કેવી રીતે થાય ?) આહા...હા...! હવે આમાં બહારનાં ઝઘડા ક્યાં છે, પ્રભુ ? વ્યવહારના ઝઘડાની (વાતને) મૂકને એકકોર પડતી ! આ અંતર તત્ત્વને નિહાળને ! અંદર ભગવાન છે ! આહા..! કહે છે, '**...નહિ જાણેલાનું શ્રદ્ધાન...**' જે ચીજ ખ્યાલમાં જ (આવી) નહિ (તેનું શ્રદ્ધાન કેવી રીતે થાય ?) ગધેડાના શિંગડાં નથી, તો (એ ચીજ) ખ્યાલમાં જ આવી નથી એની પ્રતીતિ શી રીતે (થાય) ? જે ચીજ જ્ઞાનમાં – ખ્યાલમાં આવી નહિ, એની પ્રતીતિ શી રીતે (થાય) ? એમ આત્માજ્ઞાન જ્ઞાનમાં આત્મા ખ્યાલમાં ન આવ્યો, એની પ્રતીતિ શી રીતે કરશે ? 'અમે આત્માને માનીએ છીએ' એમ ભલે બોલે, પણ એના જ્ઞાનમાં આત્મા જણાણો નથી, તેથી તેની પ્રતીતિ અને યથાર્થ વિશ્વાસ આવ્યો નથી. આ..હા..હા...! આ તો બધાને – જુવાનિયાઓને સમજાય એવું છે. જુવાન છે ક્યાં, પ્રભુ ? એ જુવાને નથી, વૃદ્ધે નથી, બાળકે નથી, સ્ત્રી નથી, પુરુષ નથી. એ પર્યાય જેટલો પણ નથી ! આ..હા..હા..હા..! મહા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! ભગવત્ મૂર્તિ અંદર આનંદનો નાથ ! તેં સાંભળ્યો નથી, પ્રભુ ! તેં... તેના તરફ લક્ષ કર્યું નથી, પ્રભુ ! આહા...હા...!

તેથી તે જાણવાના અભાવને લઈને, '**...નહિ જાણેલાનું શ્રદ્ધાન ગધેડાનાં શિંગડાંના શ્રદ્ધાન**

સમાન હોવાથી,...' આહા...હા...! જે જ્ઞાનની પર્યાયમાં એ જણાયા છતાં જાણતો નથી, એ જાણતો નથી તે જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા ગધેડાનાં શિંગડાં જેવી છે. ગધેડાનાં શિંગડાં હોય નહિ તો જાણવામાં આવે નહિ, તો શ્રદ્ધા શેની ? એમ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનની પર્યાયમાં જાણવામાં આવે નહિ, તો એની શ્રદ્ધા શેની ? આહા..હા...!

કહો સમજાય છે ? આવી વાતું છે. આવો ઉપદેશ ! પ્રભુ ! એવો સાંભળવાનો જોગ મળ્યો છે !

મુમુક્ષુ :– લાભની વાત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– આહા..હા..હા...! અમારે ત્યાં તો કાયમ ચાલે છે પણ અહીં તો હવે આવી પડ્યાં છીએ ! પણ આ વાત અંદરથી આવી છે !! આહા..હા...! આહા...હા...! તમારો ચાર (જણા)નો આગ્રહ હતો ને ! અમારા 'રાયચંદભાઈ', એક '...ભાઈ'. આ બેઠા. બે ને બે તમારા 'લક્ષ્મીચંદભાઈ'ને 'જેઠા'(ભાઈ) ...ચાર.

મુમુક્ષુ :– નાઈરોબીમાં આપનો ભાવ બહુ હતો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– આહા...હા...! લોકોનો ઉત્સાહ છે, પ્રેમ છે. પ્રભુ ! તારી ઘરની વાત છે, આ કોઈ પરની નથી. ત્રણલોકના નાથે કહેલી વાત છે ! પ્રભુ ! શું કહીએ ? ત્રણલોકના નાથને અમે સાક્ષાત્ સાંભળ્યા છે ! એ સાંભળેલી અંદરની વાત છે એ વાત આવે છે ! આહા..હા...! આ..હા..હા...! પક્ષના વ્યામોહને લઈને ન બેસે પણ પ્રભુ ! પક્ષનો વ્યામોહ છોડી દે !

પર્યાયમાં આવો ભગવાન જણાય છતાં નહિ જાણેલાની શ્રદ્ધા તો ગધેડાનાં શિંગડાં જેવી છે. જે ચીજ જ ખ્યાલમાં આવી નથી, જે વસ્તુ જ જ્ઞાનમાં ખ્યાલમાં આવી નથી 'એને શ્રદ્ધો !' પણ શી રીતે શ્રદ્ધે ? એ ચીજ જ ખ્યાલમાં આવી નથી એને શ્રદ્ધવી શી રીતે ? આહા..હા...! એના જ્ઞાનની પર્યાયમાં પર્યાયવાન પ્રભુ, અનુભૂતિસ્વરૂપ ભગવાન જ્ઞાનમાં આવ્યો નથી, એની શ્રદ્ધા શી રીતે કરવી, પ્રભુ ? જ્ઞાનમાં ચીજ આવે કે, આ માખણ છે, કે આ ઘી છે, કે આ દૂધ છે, ઇ ખ્યાલમાં આવે તો તો એનો વિશ્વાસ આવે, પણ ગધેડાનાં શિંગડાં ખ્યાલમાં આવે છે ? ખ્યાલમાં આવતાં નથી તો શ્રદ્ધા શેની ? એમ ભગવાનઆત્મા, જ્ઞાનની પર્યાયમાં એ જાણવામાં ન આવે, ત્રિકાળ વસ્તુ ભગવાન સ્વરૂપ એ દૃષ્ટિમાં ન આવે અને 'શ્રદ્ધા કરો !' એમ કહે, એ તો સસલાના શિંગડાંની શ્રદ્ધા જેવી શ્રદ્ધા છે. આહા..હા..! 'જેઠાલાલભાઈ'!

આવી વાતું છે, પ્રભુ ! થોડી મોંઘી પડે પણ અહીં તો ૧૫ દી' તો થયા હવે ! હવે અહીંયાં ૩ દી' છે, આહા...! આ...હા..હા...! આવી વાત તો ન સાંભળેલી હોય એને આકરી પડે. આહા..! બહારમાં જ રોકાય છે, આખો દિ' ધંધો–પાણી, પાપ અને આ અને આ !! ભલે ૫--૨૫ લાખ પેદા થતા હોય મહિને ! ધૂળમાં એને કોને પેદા કરવા, પ્રભુ ? આ

આત્મા ત્રણલોકનો નાથ હાથ ન આવે ત્યાં સુધી તું રાંકો અને ભિખારી છો ! છતી લક્ષ્મી હાથ ન આવે અને અછતી લક્ષ્મી હાથે આવે, આ બહારની લક્ષ્મી અછતી (છે). એ આત્મામાં નથી. આત્માની પર્યાયમાં નથી, આત્માના દ્રવ્ય–ગુણમાં પણ નથી. આ તો છતી લક્ષ્મી દ્રવ્ય–ગુણમાં છે. દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ અને એના ગુણ (એટલે) શક્તિ. એનામાં છતી ચીજ અનુભૂતિ (સ્વરૂપ) ભગવાન છે. એની પર્યાયમાં જો શ્રદ્ધા ન આવે, એને ઓળખવામાં ન આવે, તો એની શ્રદ્ધા કેવી ? સસલાનાં શિંગડાં જેવી શ્રદ્ધા છે. અમે આત્માને માનીએ (છીએ) ! એમ ભલે કહે, પણ એ તો ગધેડાનાં શિંગડાં જેવી શ્રદ્ધા છે. આહા...હા...!

કહે છે, પ્રભુ ! અરે...! પરમાત્મા તને 'પ્રભુ' કરીને કહે ! અરે...! તને હવે શરમ નથી આવતી નાથ ! આ..હા..હા..હા...! સંતો, ભગવાન તને 'ભગવાન' તરીકે કહે ! એ મોટાના કહેણ નાથ ન ફરે ! આહા...! કન્યાનો બાપ... છોકરાનું સગપણ કરવું હોય અને ૫૦--૧૦૦ માણસના માગાં આવ્યાં હોય (તો) મોટા ઘરની કન્યા હોય (એને) પસંદ કરે, ભલે સહેજ કાળી હોય કે સાધારણ હોય ! કારણ કે ૫-૨૫ લાખ લઈને આવશે, એના બાપને એક જ દીકરી છે, દીકરો નથી, કોઈ નથી, એમ જાણીને એને પસંદ કરે. આહા...હા...! એ મોટાના પૈસાના લખણના કહેણ કબૂલ કરનાર આ ત્રણલોકના નાથના કહેણને તું કબૂલ ન કરે. આહા..હા..! (અહીંયાં) કહે છે કે જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા એ ગધેડાનાં શિંગડાં જેવી છે. આહા..હા..!

મુમુક્ષુ :– ગુરુદેવ ! આપના કહેણ અમે સ્વીકારીએ છીએ !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– આહા...હા...! છે (અંદર) ? '**...નહિ જાણેલાનું શ્રદ્ધાન ગધેડાનાં શિંગડાંના શ્રદ્ધાન સમાન હોવાથી, શ્રદ્ધાન પણ ઉદય થતું નથી...**' (અર્થાત્) તેને સમકિત થતું નથી. આહા..હા...! નહિ જાણેલાની શ્રદ્ધા ઇ શી રીતે કરશે ? જાણવામાં ચીજ આવતી નથી એની પ્રતીતિ, એનો વિશ્વાસ શી રીતે કરશે ? એટલે તેને શ્રદ્ધા – સમકિત પ્રગટ થતું નથી. એ ચીજ જાણવામાં આવી નથી એ કારણે તેની શ્રદ્ધા – વિશ્વાસ તેને આવતો નથી. આ...હા..હા...! ભાષા તે ભાષા ! સમજાણું ? આહા...હા...!

'**...સમસ્ત અન્યભાવોના ભેદ વડે...**' તેથી કહે છે કે, એક તો જ્ઞાન થયું નહિ – આત્મજ્ઞાન થયું નહિ અને જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા પણ થઈ નહિ, તો હવે કહે (છે) ચારિત્ર પણ થાય નહિ. આહા...! છે ? '**...શ્રદ્ધાન પણ ઉદય થતું નથી ત્યારે સમસ્ત અન્યભાવોના ભેદ વડે...**' (અર્થાત્) બધા વિકલ્પના જુદાંપણા વડે, '**...આત્મામાં નિઃશંક ઠરવાના અસમર્થપણાને લીધે...**' સ્વરૂપમાં નિઃશંકપણે ઠરવું એનું નામ ચારિત્ર, પણ આ શ્રદ્ધા જ જ્યાં થઈ નથી, ચીજ જ જાણી નથી (તો) જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા ખોટી અને શ્રદ્ધા (થયા) વિના તેને અંતરમાં ઠરવામાં નિઃશંકપણું આવતું નથી. નિઃશંકપણે શ્રદ્ધામાં જ્યારે ન આવ્યો તેથી '**નિઃશંક ઠરવાના અસમર્થપણાને લીધે આત્માનું આચરણ ઉદય નહિ થવાથી...**' આત્માનું

ચારિત્ર, આત્માનું આચરણ, આત્મઆચરણ (થતું નથી). આહા...હા...! લોકો જે નૈતિક સદાચરણ કહે છે – પરસ્ત્રીનું સેવન ન કરે, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળે, રીતસર પાંચ પરબીમાં કંદમૂળ આદિ ન ખાય કે પાંચ પરબીમાં સ્ત્રી આદિનું સેવન ન કરે એ કંઈક નૈતિક જીવન હોય (છે). એ જીવન છે ઇ તો લૌકિક (નૈતિક સદાચરણ) છે, એ કોઈ વાસ્તવિક જીવન નહિ. આહા...હા...! આના આચરણ વિના (એટલે કે) પ્રભુના આચરણ વિના... આહા...હા...! આત્માનું સત્ આચરણ અંતરમાં (હજી) શ્રદ્ધા થઈ નથી તો આચરણ ક્યાંથી આવે ? શેમાં ઠરવું ? જણાણું નહિ (અને) જણાણું નહિ એની શ્રદ્ધા શી રીતે (થાય) ? અને શ્રદ્ધા વિના ઠરવું શી રીતે ? આહા...હા...! કહો ! 'ઝવેરચંદભાઈ'! તારી વાત છે, પ્રભુ ! જરા સાંભળીને વિચારમાં લેવા જેવી છે, બાપા ! આહા...હા...!

આહા...હા...! આત્માને સાધતો નથી. '**...નિઃશંક ઠરવાના અસમર્થપણાને લીધે આત્માનું આચરણ ઉદય નહિ થવાથી...**' આત્માનું આચરણ એટલે કે જ્ઞાનસ્વરૂપમાં ઠરવું. જ્ઞાનાનંદ સહજાનંદ પ્રભુ ! સહજાત્મસ્વરૂપ, તેમાં ઠરવું તેનું નામ આચરણ, કોઈ ક્રિયાકાંડ અને રાગનું કરવું, એ કાંઈ આચરણ નથી. આનંદનો નાથ પ્રભુ ! જ્ઞાનાનંદ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! એનું જ્યારે જ્ઞાન થયું નહિ, તો જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા નહિ, તો શ્રદ્ધા વિના આચરણ ક્યાંથી આવે ? આહા..હા...! થોડી વાત ઘણી કહેવાણી, બાપુ ! '**...અસમર્થપણાને લીધે આત્માનું આચરણ ઉદય નહિ થવાથી આત્માને સાધતું નથી.**' લ્યો ! એ આત્માને સાધતો નથી, એ રાગને સાધે છે ! રાગને, પુણ્યને અને પાપને સાધે છે, ભાઈ ! '**આમ સાધ્ય આત્માની સિદ્ધિની અન્યથા અનુપપત્તિ છે.**' સાધ્ય જે આત્માની મુક્તિ (તેની ઉત્પત્તિ થતી નથી). ધ્યેય – આત્મા, સાધ્ય – મુક્તિ. એ સાધ્ય(આત્માની) સિદ્ધિની અન્યથા અનુપપત્તિ (છે). આ રીતે તેને સિદ્ધિની ઉત્પત્તિ થતી નથી, કેમકે આત્માનું જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન નહિ (તો) શ્રદ્ધા નહિ, શ્રદ્ધા વિના ચારિત્ર નહિ (અને) ચારિત્ર વિના સિદ્ધિ નહિ. આહા...હા...! કહો ! (આ) ગુજરાતી એટલું થયું !

ગાથા–૩૧

હવે, (તીર્થંકર–કેવળીની) નિશ્ચયસ્તુતિ કહે છે. તેમાં પહેલાં જ્ઞેય–જ્ઞાયકના સંકરદોષનો પરિહાર કરી સ્તુતિ કહે છે :–

जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं।
तं खलु जिदिंदियं ते भणंति जे णिच्छिदा साहू।।३१।।

જીતી ઇંદ્રિયો જ્ઞાનસ્વભાવે અધિક જાણે આત્મને,
નિશ્ચય વિષે સ્થિત સાધુઓ ભાખે જિતેન્દ્રિય તેહને. ૩૧.

ગાથાર્થ :– (यः) જે (इन्द्रियाणि) ઇંદ્રિયોને (जित्वा) જીતીને (ज्ञानस्वभावाधिकं) જ્ઞાનસ્વભાવ વડે અન્યદ્રવ્યથી અધિક (आत्मानम्) આત્માને (जानाति) જાણે છે (तं) તેને, (ये निश्चिताः साधवः) જે નિશ્ચયનયમાં સ્થિત સાધુઓ છે (ते) તેઓ, (खलु) ખરેખર (जितेन्द्रियं) જિતેંદ્રિય (भणन्ति) કહે છે.

ટીકા :– (જે મુનિ દ્રવ્યેન્દ્રિયો, ભાવેન્દ્રિયો તથા ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થો – એ ત્રણેયને પોતાનાથી જુદાં કરીને સર્વ અન્યદ્રવ્યોથી ભિન્ન પોતાના આત્માને અનુભવે છે તે મુનિ નિશ્ચયથી જિતેન્દ્રિય છે.) અનાદિ અમર્યાદરૂપ બંધપર્યાયના વશે જેમાં સમસ્ત સ્વપરનો વિભાગ અસ્ત થઈ ગયો છે (અર્થાત્ જેઓ આત્માની સાથે એવી એક થઈ રહી છે કે ભેદ દેખાતો નથી) એવી શરીરપરિણામને પ્રાપ્ત જે દ્રવ્યેન્દ્રિયો તેમને તો નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસની પ્રવીણતાથી પ્રાપ્ત જે અંતરંગમાં પ્રગટ અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્યસ્વભાવ તેના અવલંબનના બળ વડે સર્વથા પોતાથી જુદી કરી; એ, દ્રવ્યેન્દ્રિયોનું જીતવું થયું. જુદા જુદા પોતપોતાના વિષયોમાં વ્યાપારપણાથી જેઓ વિષયોને ખંડખંડ ગ્રહણ કરે છે (અર્થાત્ જ્ઞાનને ખંડખંડરૂપ જણાવે છે) એવી ભાવેન્દ્રિયોને, પ્રતીતિમાં આવતા અખંડ એક ચૈતન્યશક્તિપણા વડે સર્વથા પોતાથી જુદી જાણી; એ, ભાવેન્દ્રિયોનું જીતવું થયું. ગ્રાહ્યગ્રાહકલક્ષણવાળા સંબંધની નિકટતાને લીધે જેઓ પોતાના સંવેદન (અનુભવ) સાથે પરસ્પર એક જેવા થઈ ગયેલા દેખાય છે એવા, ભાવેન્દ્રિયો વડે ગ્રહવામાં આવતા જે ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત સ્પર્શાદિ પદાર્થો તેમને, પોતાની ચૈતન્યશક્તિનું સ્વયમેવ અનુભવમાં આવતું જે અસંગપણું તે વડે સર્વથા પોતાથી જુદા કર્યા; એ, ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થોનું જીતવું થયું. આમ જે (મુનિ) દ્રવ્યેન્દ્રિયો, ભાવેન્દ્રિયો તથા ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થો – એ ત્રણેને જીતીને, જ્ઞેય–જ્ઞાયક–સંકર નામનો દોષ આવતો હતો તે સઘળો દૂર થવાથી એકત્વમાં ટંકોત્કીર્ણ અને જ્ઞાનસ્વભાવ વડે સર્વ અન્યદ્રવ્યોથી પરમાર્થે જુદા એવા પોતાના આત્માને અનુભવે છે તે નિશ્ચયથી 'જિતેન્દ્રિય જિન' છે. (જ્ઞાનસ્વભાવ અન્ય અચેતન દ્રવ્યોમાં નથી તેથી તે વડે આત્મા સર્વથી અધિક, જુદો જ છે.) કેવો છે તે જ્ઞાનસ્વભાવ ? આ વિશ્વની (સમસ્ત પદાર્થોની) ઉપર તરતો (અર્થાત્ તેમને જાણતાં છતાં તે–રૂપ નહિ થતો), પ્રત્યક્ષ ઉદ્યોતપણાથી સદાય અંતરંગમાં પ્રકાશમાન, અવિનશ્વર, સ્વતઃસિદ્ધ અને પરમાર્થસત્ – એવો ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ છે.

આ રીતે એક નિશ્ચયસ્તુતિ તો આ થઈ.

(જ્ઞેય તો દ્રવ્યેન્દ્રિયો, ભાવેન્દ્રિયો તથા ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થો અને જ્ઞાયક પોતે આત્મા – એ બન્નેનું અનુભવન, વિષયોની આસક્તતાથી, એક જેવું થતું હતું; ભેદજ્ઞાનથી ભિન્નપણું જાણ્યું ત્યારે તે જ્ઞેયજ્ઞાયક–સંકરદોષ દૂર થયો એમ અહીં જાણવું.)

પ્રવચન-૮નો શેષ ભાગ, ગાથા–૩૧

હવે ૩૧મી ગાથા. ૩૧. છે ને એમાં ? લખેલું છે ને ? ૩૧મી (ગાથા) લખ્યું છે એમાં. કેટલામાં પાને ? ૩૧. શું કહે છે ? કે, તીર્થંકર ભગવાનની સ્તુતિ કરવી, પંચ–પરમેષ્ઠીની સ્તુતિ કરવી, એ તો વિકલ્પ અને રાગ છે. (અહીંયાં) '**હવે, તીર્થંકર–કેવળીની નિશ્ચયસ્તુતિ કહે છે.**' આહા...હા...! ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરદેવ કેવળજ્ઞાની, જેના એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક પર્યાયને જાણતાં જણાઈ ગયા છે, એવા ભગવાનની સ્તુતિ નિશ્ચયથી કોને કહીએ, તે વાત કહે છે. વ્યવહારથી તો ભલે ભગવાન આવા અને તીર્થંકર આવા (એમ કહે, પણ એ) નિશ્ચયસ્તુતિ (નથી). (અહીંયાં) શબ્દ શું છે ? '**તીર્થંકર–કેવળીની નિશ્ચયસ્તુતિ કહે છે.**' કહેશે આત્માની (સ્તુતિ) ! 'પંડિતજી'! શબ્દ આમ છે – ભગવાનની નિશ્ચયસ્તુતિ – સાચી સ્તુતિ કોને કહેવી ? પાઠ એમ છે કે '**તીર્થંકર–કેવળીની નિશ્ચયસ્તુતિ કહે છે.**' તીર્થંકર અને કેવળી (ની નિશ્ચયસ્તુતિ) એટલે કે આ આત્માની સ્તુતિ તે તીર્થંકર અને કેવળીની સ્તુતિ છે ! આહા...હા...! સમજાય છે કાંઈ ? શબ્દ તો આ છે. '**હવે, તીર્થંકર–કેવળીની નિશ્ચયસ્તુતિ કહે છે. તેમાં પહેલાં જ્ઞેય–જ્ઞાયકના સંકરદોષનો પરિહાર કરી સ્તુતિ કહે છે :–**' એટલે ? તીર્થંકર અને સર્વજ્ઞ કે પંચ–પરમેષ્ઠી, તે આ જ્ઞાનની પર્યાયના જ્ઞેય–પરજ્ઞેય છે. એ પરજ્ઞેય અને જ્ઞાનની પર્યાયનો સંકર નામ ખીચડો હતો. આહા...હા...! સંકર એટલે ખીચડો. પરજ્ઞેયને જાણતાં મને જાણું છું – એમ જે વિપરીત દૃષ્ટિ હતી એનું નામ મિથ્યાદૃષ્ટિ.

આમાં પહેલાં તો જ્ઞેય–જ્ઞાયક સંકરદોષ(નો પરિહાર કરશે). એ જ્ઞેય પર... આ ઝીણી વાત આવશે, પ્રભુ ! તીર્થંકર, તીર્થંકરની વાણી, તીર્થંકરનું શરીર, તીર્થંકરનો આત્મા (અને) સ્ત્રીનું શરીર, સ્ત્રીનો આત્મા, એમ આખી દુનિયા, એને અહીંયાં 'પર'માં નાખ્યું છે, એને ઇન્દ્રિયમાં નાખ્યું છે. શું કહ્યું ઇ ? તીર્થંકર સાક્ષાત્ કેવળી સાક્ષાત્, પંચ–પરમેષ્ઠી સાક્ષાત્ એ આ આત્માની અપેક્ષાએ ઇન્દ્રિય છે. આત્મા અતીન્દ્રિય છે તો એ બધી ચીજો ઇન્દ્રિય છે, આ..હા..હા..હા...!

તમે નાખી છે ૩૧ ગાથા ! શાંતિથી (સમજવું) બાપુ ! આ તો પ્રભુની વાતું છે ! આ કોઈ આલી–દુઆલીની વાત નથી. છોકરા નાનપણમાં શીખતાંને ? 'ચકલી લાવી ચોખાનો દાણો, ચકલો લાવ્યો મગનો દાણો ને, બેની બની ખીચડી. ખીચડી પછી કુંભારને આપી અને કુંભારે આપ્યો ઘડુલો અને ઘડુલામાં આપ્યો ખજૂર...!' એવી વાતું પહેલાં નાની ઉંમરમાં આવતી, એવી વાતું નથી આ, પ્રભુ ! આ તો ત્રણલોકના નાથના કાળજાની અંદરની વાતું છે ! આહા...! ઝીણી પડે, પ્રભુ ! અજાણ્યા માણસને એવું લાગે કે, પણ આ શું (વાત) કરે છે ? બાપુ ! તારા ઘરની વાત કરે છે, ભાઈ ! ભગવાન ! તું પૂર્ણાનંદનો નાથ છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...!

તારા સિવાય શરીર, જડ ઇન્દ્રિય (એટલે) આ જડ ઇન્દ્રિય અને ભાવઇન્દ્રિય (એટલે) જે એક-એક વિષયને જાણે એવી ભાવેન્દ્રિય અને ઇન્દ્રિયનો વિષય – સ્ત્રી, કુટુંબ–પરિવાર, પૈસો–લક્ષ્મી, અરિહંત, અરિહંતની વાણી, એ બધાને અહીંયાં 'ઇન્દ્રિય' કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? કેમ કે જેમ આ જડઇન્દ્રિય છે. અંદર ભાવેન્દ્રિય – એક–એક ઇન્દ્રિય એક વિષયને જાણે. આંખ રૂપને જાણે, કાન શબ્દને જાણે, નાક ગંધને જાણે, એવો અંદર જે ભાવેન્દ્રિય(નો) ઉઘાડ છે એ, (જડ) દ્રવ્યેન્દ્રિય બે અને (ત્રીજું) ઇન્દ્રિયનો વિષય – સ્ત્રી, કુટુંબ–પરિવાર, તીર્થંકર અને તીર્થંકરની વાણી, એ બધો ઇન્દ્રિયનો વિષય છે. આ..હા...હા..!

એને અહીંયાં તીર્થંકર–કેવળીની એને સ્તુતિ ન કહેતાં, ભાષા એવી છે કે, હું તીર્થંકર–કેવળીની સાચી સ્તુતિ કહીશ. સાચી સ્તુતિમાં આવશે આત્મા. આહા...હા...! છે ? **'તેમાં પહેલાં જ્ઞેય–જ્ઞાયક...'** જ્ઞાયક એટલે આત્મા અને જ્ઞેય એટલે પરચીજ. શરીરથી માંડીને ભગવાનની વાણી સુધી, બધા જ્ઞેય (છે). આ જ્ઞાયક અને જ્ઞેય, એનો સંકર(દોષ)... છે ? જ્ઞેય–જ્ઞાયકનો સંકરદોષ, સંકર એટલે બે એક છે, બેનો ખીચડો કરે છે – માને છે, એને 'સંકરદોષ' કહે છે, એને દુઃખની દશા કહે છે. આહા...! સંકરદોષ – દુઃખદશા ! સંકર એટલે સુખ, દોષ એટલે દુઃખ. સુખથી વિપરીત દુઃખદશા. આહા...હા...! એ તીર્થંકર કેવળી પંચપરમેષ્ઠિ. ઝીણી વાત છે, પ્રભુ ! આવે... શુભભાવ આવે ! સમકિત થયા પછી પણ, મુનિ થયા પછી પણ; સાચા સંત, દિગંબર મુનિ, એનેય તે અંદર ત્રણ કષાયનો અભાવ હોવા છતાં તીર્થંકર ભગવાનનું સ્તવન, સ્તુતિ, ભક્તિ(નો) શુભભાવ આવે, પણ એ વાસ્તવિક(સ્તુતિ) નથી, એમ કહે છે. વાસ્તવિક તો આત્માની સ્તુતિ કરવી તે આ તીર્થંકર–કેવળીની સ્તુતિ છે. આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :– આવી સાચી વાત બીજે ન મળે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– નથી સાંભળી. સાચી વાત (છે).

મુમુક્ષુ :– ગુરુદેવ બાળ–તીર્થંકરની તો બહુ ભક્તિ થઈ હતી ? લોકો બહુ નાચ્યાં !

સમાધાન :– એ બધો શુભભાવ (છે) ! ઝીણી વાત છે, ભગવાન ! આ આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! એ ભગવાન સિવાય પરમાં જેટલું લક્ષ જાય તેને ઇન્દ્રિયમાં લક્ષ જાય છે, એમ કહેવામાં આવે છે. એને અતીન્દ્રિય એવો આત્મા તેનું લક્ષ નથી. ધીમેથી સાંભળવું, પ્રભુ ! આ તો વીતરાગના પેટની વાતું છે ! સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ વીતરાગ મહાવિદેહમાં અત્યારે બિરાજે છે. એના સમોસરણમાં ૧૦૦ ઇન્દ્રો આવે છે, વાઘ, સિંહ, નાગ આવે છે. ભગવાનની વાણી ૐ ધ્વનિ નીકળે છે. આવી (શબ્દાત્મક) વાણી એને ન હોય. 'ઓમકાર ધુનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે' ૐ........ધ્વનિ (નીકળે) હોઠ બંધ કંઠ (હલે નહિ) ! એ વાણીમાં આ આવ્યું હતું. એ વાણીમાં (જે) આવ્યું એની આગમની રચના કરી. એ આગમની રચના 'કુંદકુંદઆચાર્યે' કરી. એમાં આ આવ્યું કે, તીર્થંકર અને કેવળીની નિશ્ચય સ્તુતિ કોને કહીએ ?

તીર્થંકર અને કેવળીની સાચી સ્તુતિ કોને કહીએ ? એ હવે અંદર આવશે જુઓ ! ગાથા :–

जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं।
तं खलु जिदिंदियं ते भणंति जे णिच्छिदा साहू।।३१।।

નીચે હરિગીત.

જીતી ઇંદ્રિયો જ્ઞાનસ્વભાવે અધિક જાણે આત્મને,
નિશ્ચય વિષે સ્થિત સાધુઓ ભાખે જિતેન્દ્રિય તેહને. ૩૧.

ટીકા :– **'(જે મુનિ...)'** અથવા સમકિતી **'...દ્રવ્યેન્દ્રિયો...'** આ જડ (ઇન્દ્રિયો). **'...ભાવેન્દ્રિયો...'** જે ઇન્દ્રિયથી એક–એક વિષય જણાય એવી અંદર ભાવ ઇન્દ્રિય અને **'...ઇન્દ્રિયોનાં વિષયભૂત પદાર્થો...'** એ દ્રવ્યેન્દ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થો – **'...એ ત્રણેયને પોતાનાથી જુદો કરીને...'** આહા..હા..! જડઇન્દ્રિય, ભાવઇન્દ્રિય અને ઇન્દ્રિયનો વિષય – એમાં ભગવાન અને ભગવાનની વાણી પણ આવી ગઈ ! ગજબ વાત છે, પ્રભુ ! આહા...હા...! નિશ્ચયથી સર્વ અન્યદ્રવ્યોથી ભિન્ન, **'...ત્રણેયને પોતાનાથી જુદાં કરીને સર્વ અન્યદ્રવ્યોથી ભિન્ન પોતાના આત્માને અનુભવે છે તે મુનિ નિશ્ચયથી જિતેન્દ્રિય છે.'** તેને અમે અહીં 'જિતેન્દ્રિય' કહીએ છીએ. એકલી ઇન્દ્રિયોને આ જીતીને બેઠો અને શીલ પાળે ને વિષય ન સેવે, એને અમે અહીં જિતેન્દ્રિય કહેતાં નથી. આહા..હા...! છે ?

'અનાદિ અમર્યાદરૂપ બંધપર્યાયના વશે જેમાં સમસ્ત સ્વપરનો વિભાગ અસ્ત થઈ ગયો છે.' (અર્થાત્) આ આત્મા અને આ જડઇન્દ્રિય, ઇ બેની જુદાઈ જેને અસ્ત થઈ ગઈ છે, બેનું (ભિન્નતાનું) જ્ઞાન જેને આથમી ગયું છે. આહા...! બન્નેનું જુદાં(પણાનું) જ્ઞાન ઊગવું જોઈએ, એને ઠેકાણે એ જ્ઞાન એનું આથમી ગયું છે. આહા...હા...! આ જડઇન્દ્રિય... આ ! **'...શરીરપરિણામને પ્રાપ્ત જે દ્રવ્યેન્દ્રિયો...'** આ શરીરના પરિણામને પ્રાપ્ત થયેલી આ ઇન્દ્રિય – એ જડઇન્દ્રિયો. **'અનાદિ અમર્યાદરૂપ બંધપર્યાયના વશે જેમાં સમસ્ત સ્વપરનો વિભાગ અસ્ત થઈ ગયો છે. અર્થાત્ જેઓ આત્માની સાથે એવી એક થઈ રહી છે કે ભેદ દેખાતો નથી.'**

'એવી શરીરપરિણામને પ્રાપ્ત...' હવે ઇન્દ્રિયની વ્યાખ્યા કરે છે. ઇન્દ્રિયને જીતવી (એમ કહ્યું તો) એમાં ઇન્દ્રિય ક્યા પ્રકારે (છે) ? કે એક તો જડ ઇન્દ્રિય છે ? **'...શરીરપરિણામને પ્રાપ્ત જે દ્રવ્યેન્દ્રિયો તેમને તો...'** આ દ્રવ્યેન્દ્રિય એટલે આ જડ, કાન, આ આંખ, નાક આ બધા જડના કાણાં છે. આ બધા જડના – શરીરના પરિણામ છે. આ બધી પાંચ ઇન્દ્રિયો જડનું પરિણામ છે, આત્માનું પરિણામ એમાં નથી. આ...હા..હા...! **'...તેમને તો નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસની પ્રવીણતાથી...'** આહા...હા...! એ જડ ઇન્દ્રિયોને નિર્મળ ભેદજ્ઞાનનો અભ્યાસ (કરી જુદી કરી). જડથી હું જુદો છું, એવો અંદર અભ્યાસ (કર્યો). જડથી જુદો છું એવો આત્માનો અભ્યાસ. છે ? **'...ભેદ–અભ્યાસથી પ્રવીણતાથી...'** ભેદવિજ્ઞાનના અભ્યાસની પ્રવીણતા, એકલું ધારણામાં લક્ષમાં લીધું, એમ નહિ. આહા...હા...!

ભેદજ્ઞાનની પ્રવીણતા (એટલે) જડથી જુદો આત્માને જાણવાની જે પ્રવીણતા, એનાથી **'...પ્રાપ્ત જે અંતરંગમાં પ્રગટ...'** અંતરમાં અતિ પ્રગટ **'...અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્યસ્વભાવ તેના અવલંબનના બળ વડે...'** આ..હા..હા..હા..! આવી વાત છે ! ગમે એટલી હળવી કરીએ પણ વસ્તુ હળવી કેવી રીતે થાય ? અબજ રૂપિયાને ગમે એટલું હળવું કરે તો બે રૂપિયામાં કાંઈ અબજ આવી જાય ? એક કરોડમાં અબજ આવી જાય ? અબજની સંખ્યા તો અબજ જ રહેશે. એમ આત્માની (સ્તુતિ) જે છે, ઇન્દ્રિયથી જીતવું જે રીતે છે, તે રીતે રહેશે. બીજું હળવું કરવા જાશે તો કાંઈ નહિ થાય. આહા...હા...!

'...અંતરંગમાં પ્રગટ અતિસૂક્ષ્મ...' અંદર અતિસૂક્ષ્મ ભગવાન પ્રગટ છે. આ જડઇન્દ્રિયથી જુદો અતિસૂક્ષ્મ (છે). આહા...હા...! ઇ શું કહે છે ? એ વિકલ્પથી પણ જાણ્યો જાય એવો નથી. શુભરાગના વિકલ્પથી વૃત્તિથી પણ ભગવાન જાણ્યો જાય એવો નથી. અતિસૂક્ષ્મ (છે) ! જેમ સાણસે સર્પને પકડે એમ સાણસે મોતીને ન પકડી શકે. એમ આત્માને સ્થૂળ વિકલ્પથી પકડી નહિ શકે. આ..હા...હા...! વિકલ્પ–શુભરાગ દયા–દાન–વ્રત આદિ, એવા વિકલ્પથી ભગવાન નહિ પકડાય. આ..હા..હા..! કેમ ? (કેમકે) અંતરંગમાં પ્રગટ અતિસૂક્ષ્મ પ્રભુ બિરાજે છે. આ...હા...હા...! છે ? **'અંતરંગમાં પ્રગટ અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્યસ્વભાવ તેના અવલંબનના બળ વડે...'** આહા...હા...! એના અવલંબન વડે દ્રવ્યેન્દ્રિયનું લક્ષ છૂટી ગયું. આહા...હા...! ઊંચી વાત નથી, બાપુ ! હજી આ તો સમ્યગ્દર્શનની વાત છે. સમકિત–દર્શન ! સમ્યગ્જ્ઞાન ! શરૂઆતની પ્રથમ ભૂમિકા, એની વાત છે, પ્રભુ ! આહા...!

'...ચૈતન્યસ્વભાવ તેના અવલંબનના બળ વડે...' તેના અવલંબનના બળ વડે (એમ કહ્યું છે) ! આ..હા..હા...! **'...સર્વથા પોતાથી જુદી કરી;...'** દ્રવ્યેન્દ્રિયને... અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્યસ્વભાવને પકડીને દ્રવ્યેન્દ્રિયને પોતાના બળ વડે જુદી કરી. આહા...હા...! જુદી કરવાની આ રીત ! દ્રવ્યેન્દ્રિયને ભેદ–અભ્યાસથી (એટલે) ચૈતન્યસ્વભાવના અવલંબન વડે, તેના બળ વડે દ્રવ્યેન્દ્રિયને જુદી કરી આહા...હા...! ઝીણું પડે (પણ) ધીમે... ધીમે... સમજવું, પ્રભુ ! આ વાત તો તારા ઘરની છે ! આહા...હા...! આ તો ક્યાંકથી આવી પડેલી વાત છે ! આહા...હા...! એવી વાત છે, પ્રભુ ! શું કહીએ...? આહા...હા...!

આ જડઇન્દ્રિયને કેમ જીતવી ? એની પહેલી વ્યાખ્યા કરી. આહા...! એ જડઇન્દ્રિય (છે) ઇ શરીરપરિણામને પ્રાપ્ત છે. આ શરીર પરિણામ છે, એ આત્માના પરિણામ નથી. આ શરીરની અવસ્થા છે – આ આંખ, નાક, આ શરીરની અવસ્થા છે. શરીરની અવસ્થાને પ્રાપ્ત દ્રવ્યેન્દ્રિય, તેને... આહા...હા...! **'...નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસ...'** વિશેષણ આપ્યું ! એકલી ધારણાનો જ અભ્યાસ કરે (કે), જુદો છે, જુદો છે, તો એમ નહિ. આ...હા..હા...! **'...નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસની પ્રવીણતાથી પ્રાપ્ત...'** આહા...હા...! અંતરમાં સૂક્ષ્મ... અંતરમાં અતિસૂક્ષ્મ ભગવાન ! એની પાસે જઈ અને દ્રવ્યેન્દ્રિયને જીતી એમ કહેવામાં આવે છે. આહા...હા...!

છે ? ઇ તો તમારે છાપેલું છે ને ? 'નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસ' અને 'પ્રવીણતા' – બે શબ્દ વાપર્યાં છે. **'નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસની પ્રવીણતાથી'** ધીમેથી... જડઇન્દ્રિયો આ માટી, એનાથી ચૈતન્ય અતિ સૂક્ષ્મ જે દ્રવ્યેન્દ્રિયના અવલંબને જણાય નહિ, જે ભાવેન્દ્રિયના અવલંબને જણાય નહિ, જે ભગવંતની વાણી આદિના અવલંબને જણાય નહિ. આહા...હા...હા...! અંદર એવો અતિસૂક્ષ્મ ભગવાનઆત્મા, એના અવલંબનના બળ વડે. બહારના શુભ વિકલ્પ અને ભગવાનની સ્તુતિ અને એના બળ વડે, એમ કહ્યું નથી. આહા...હા...! ઝીણું છે, બાપુ !

અનંતકાળમાં અનંતવાર સાધુ પણ થયો છે. આ તો જૈન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથની વાણી છે. એવી વાણી બીજે ક્યાંય છે નહિ. સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ 'સીમંધરસ્વામી' ભગવાન સાક્ષાત્ સમવસરણમાં બિરાજમાન છે. તેની દિવ્યધ્વનિની આ રચના છે ! દિવ્યધ્વનિ – ઓમકારની આ રચના છે !

ભગવાન આમ કહે છે, પ્રભુ ! તારે જો દ્રવ્યેન્દ્રિયને જીતવી હોય તો, આહા...! આહા...હા...! નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસ (કર) ! એકલો રાગથી જુદો... રાગથી જુદો... એમ નહિ. નિર્મળ ભેદજ્ઞાન એટલે રાગ પણ જુદો ! આહા...હા...! ઝીણું તો છે પણ બાપુ ! સત્ય તો આ છે. સત્ય અને પરમાર્થ ચીજ તો આ છે. આહા...! **'...નિર્મળ ભેદ–અભ્યાસની પ્રવીણતાથી પ્રાપ્ત...'** શું ? **'...અંતરંગમાં પ્રગટ અતિસૂક્ષ્મ...'** ભગવાન અંદર મહાસૂક્ષ્મ છે, અરૂપી છે, આ જડઇન્દ્રિય તો રૂપી છે. અંદર ભગવાન અરૂપી અતિસૂક્ષ્મ અંતરંગમાં પડ્યો છે. આહા...હા...! ભગવત્ સ્વરૂપ પરમેશ્વર પરમાત્મસ્વરૂપ અંદર સૂક્ષ્મ છે, આહા...! (એ જડ ઇન્દ્રિયોને) અનુભવથી, **'...સર્વથા પોતાથી જુદી કરી;...'** ચૈતન્યના અભ્યાસના બળ વડે જડઇન્દ્રિયને જુદી કરી – એ જડઇન્દ્રિયનું જીતવું કહેવામાં આવે છે. આંખો બંધ કરી દઈને આમ રૂપને ન જોવું, કાનમાં ખીલા નાખીને સાંભળવું નહિ, એ કંઈ ઇન્દ્રિયનું જીતવું નથી. સમજાય છે કાંઈ ? અહીંયાં તો જડઇન્દ્રિયને જીતવું એ અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્યદળને રાગથી (ચૈતન્યસ્વભાવના અવલંબનના બળથી અને) નિર્મળ અભ્યાસની પ્રવીણતાથી, એના (ચૈતન્યસ્વભાવના) બળ વડે સ્વભાવમાં રહેતા, એને જીતી લીધી. એટલે કે એનાથી જુદો પડ્યો, એનું નામ દ્રવ્યેન્દ્રિયને જીતી એમ કહેવામાં આવે છે. આહા...હા...!

'...સર્વથા પોતાથી જુદી કરી...' કોઈ એમ કહે, કથંચિત્ જડથી જુદી અને કથંચિત્ એક છે, એમ નથી. 'સર્વથા' શબ્દ પડ્યો છે ને ? સર્વથા જુદી – આ જડ ઇન્દ્રિય અને પ્રભુ અંદર અતિસૂક્ષ્મ ચૈતન્ય સર્વથા જુદાં છે. આ જડઇન્દ્રિય કંઈ પણ આત્માના સ્વભાવને અનુભવવામાં કંઈ પણ મદદગાર નથી, કંઈ પણ સહાયક નથી. કાને સાંભળ્યું માટે અંદર સમજવામાં આવશે, એમ બિલકુલ નથી. આહા...હા...! આકરી વાત છે ! એ પોતાથી જુદી કરી. **'...એ દ્રવ્યેન્દ્રિયોનું જીતવું થયું.'** છે ? એ દ્રવ્યેન્દ્રિયનું જીતવું (થયું). હવે ભાવેન્દ્રિયનું જીતવું શું છે ઇ વિશેષ આવશે...

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)